

Prešeren — Slomšek.

Ob stoletnici njenega rojstva.

(Spisal dr. E. L.)

Časa nam malo je Stvarnik odločil,
naj bi spoznali, kak' drag je za nas,
časa nakupit' je z dobrim naročil,
večnosti cena sedanji je čas.

Slomšek 1. 1848.

Dve stoletnici praznujemo letos Slovenci, dva narodna praznika, ki vzbujata spomin dveh velikih mož. Prešeren — Slomšek! Ob teh dveh imenih nam stopata pred oči dve izraziti slovstveni osebnosti. Ti dve imeni nam pomenita dva moža, katerih vsak je nositelj in zastopnik velike ideje. Kulturna zgodovina Slovencev ne pozna več nobenega moža, ki bi bil krepkejše zarisal sled svojega delovanja v naš razvoj, kakor ta dva odlična slovstvenika. In vendar, kolika razlika v značaju, v delovanju, v smeri!

Prešeren — Slomšek! Dve imeni, dva moža, dve ideji!

Prešeren se je rodil v Vrbi na Gorenjskem dné 3. grudna l. 1800., Slomšek na Slomu na Štajerskem dné 26. listopada l. 1800. Prvi je gledal v mladosti veličastne gorenjske vrhove, drugi se je veselil ljubkih spodnještajerskih gor. Oba pa sta bila krepka in zdrava sinova preprostega ljudstva. Kmečka hiša ju je vzgojila, trdo delo ju je hranilo, in domače pošteno krščansko življenje sta gledala v prvi mladosti. Tu sta dobila prve vtise, odtod imata svojo zdravo slovensko naravo. In kdo je bil prvi, kateri je spoznal v njiju otroški duši tlečega genija? I Prešerna i Slomška je slovenski katoliški duhovnik spoznal in odkril ter ga iz omeje-

nega, preprostega rojstnega doma dal v višjo šolo, kakor umen vrtar presadi nežno cvetko na boljšo gredico, da lepše raste in se čvrsteje razvija.

Kot dijaka sta bila oba prvaka med tovariši, in vstrajna pridnost je podpirala darove njiju duha. Pa že v mladosti gresta tudi narazen. Prešeren se je navzel ribniške šegavosti in šaljivosti, kateri se je pozneje pridružila večkrat tudi trpka ironija. Globoko lirično čustvo narašča v njem z vedno večjo silo, tako, da prevzame s časom vso njegovo naravo. Ves drugačen je bil Slomšek. Njegov pogled se dviga kvišku, in čimbolj se mu širi znanje, tembolj se trudi, da vso svojo znanost in vse svoje misli in čute podredi veliki ideji službe božje. Če bi hotel v sliki upodobiti ta dva razvijajoča se značaja, naslikal bi na eni strani Prešerna, ki s petjem zabava vesele tovariše, na drugi pa pastirčka Slomškega, ki pred cerkvijo sv. Ožbalta stoji na kamnu in mirno poslušajočim dečkom pridiga o ljubezni do Boga in do bližnjega.

Nadaljnje življenje in slovstveno delovanje obeh mož se čisto dosledno razvija iz tega dušeslovnega temelja. Kot dijaka sta si oba ohranila versko prepričanje, le da se je v Slomšku to prepričanje vedno bolj utrjevalo, znanstveno uglabljalno in izražalo v življenju, Prešernu pa, ki je vse opazoval bolj s pesniškega stališča, ostalo je to prepričanje v srcu kot iskra, ki je tudi vihra hudih bojev, ki je celo slana obupnosti ni

mogla ugasiti. S kakim treznim in previdnim premislekom je mladi Slomšek preskušal nauke, predno jih je sprejel!¹ Prvo mu je bila resnica, vse drugo je moralo služiti njej. Prešeren pa se je udal estetičnemu čuvstvu. Do njega je imela lepa oblika in gladka beseda tisto čarobno silo, ki ga je mikala in vabila. Zato se je Prešeren izobrazil v humanističnem duhu in se zaljubil v Petrarkove poezije.

Oba sta se z vso vnemo udala domovinski ljubezni. Saj je takrat zasijala doba, v kateri se je probujalo narodno slovansko čuvstvo, in najboljši duhovi so takrat živo občutili revščino svojega zapuščenega ljudstva. Takrat ni bilo takega zidú med katoliškimi in liberalnimi težnjami kakor danes, ker so za svobodo in napredek ljudstva bili vsi enako naudušeni, in nikomur ni prišlo na misel, da bi bil z bojem proti veri očetov trgal ljudstvu iz srca tudi del njegove individualnosti. Slomšek je poslušal v Senju zvenko hrvaško govorico, Prešeren je na Dunaju željno poslušal glasove o narodnem vstajenju češkem Tu sta našla oba ono skupno točko, ki ju združuje. Izobraženi bogoslovec, ki je posebno v ascetični in pastoralni stroki med prvimi pisatelji, kar jih pozna devetnajsto stoletje — če bi Slomškovi spisi ne bili spisani v neznani slovenščini, sloveli bi med najboljšimi poljudnobogoslovnimi deli — ta veliki duhovnik po srcu Gospodovem, in pevec ljubezni, ki je opeval čutnost in vsako višjo idejo odeval v čutno obliko —, oba sta s svojih sicer nasprotnih stališč se sešla na skupnem temelju domovinske ljubezni. In zakaj? Ker se Prešeren načelno nikdar ni ločil od krščanstva in od krščanskega ljudstva, ker je, dasi včasih razposajen in razbrzdán po svoji čutnosti, po svojem umskem prepričanju ostal katoličan. Sledil je pač Petrarki po njega dobrih in slabih potih: kakor Petrarka, tudi Prešeren materne hiše katoliške cerkve ni zapustil.

¹ Prim.: „Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek.“ Spisal dr. Anton Medved. 1900. 19.

Kako različno sta se izobrazovala naša velika slavljénca! Prešeren, pahnjen vun v življenje, si je moral kot dijak v tujem svetu, med tujim narodom, služiti denar, da si je mogel kupovati s težavo kruh modric; Slomšek pa se je zatekel v varno okrilje matere cerkve, in je tam našel mehko zavetje, kjer se je mogel brez ovir popolnoma in z vsem srcem posvetiti svetim naukom resnice in ljubezni. Zato pa je Prešernova in Slomškova sodba o mladosti tako različna. Prešeren je hotel uživati mladost z vso žejo mlade, nepokojne duše, hotel je izpiti kelih veselja do dna, a prekmalu je izkusil, da so te nade slepilne in neizpeljive. Slomšek pa se je z mirno vestjo in s čistim srcem udal hrepenenju po višjih vzorih krščanskega življenja, in ta sklep je rodil dejanja, katerih se nikdar ni kesal. Pri Prešernu opazujemo za dobo prešerne mladosti neko otožnost, ki se izliva v mehke stihe s polglasnim kesanjem. Slomšek pa, čim starejši je, tem bolj se raduje mladosti in tem rajši opeva svetlobo njene nedolžnosti. Kadar Prešeren govori o mladosti, tedaj se milim spominom pridružujejo vedno čuvstva bolelnega razočaranja. Pač ena izmed najlepših pesmij je njegovo „Slovo od mladosti“.

Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje!
Veselja dokaj strup njegov je vmóril:
Sem zvedel, da vest čisto, dobro djanje
svet zaničvati se je zagovóril.
Ljubezen zvesto najti, kratke sanje!
Zbežale ste, ko se je dan zazóril . . .“¹

Videl je še hujša razočaranja, in njegov pogled, tako vaje, da išče utehe v sladkostih prijateljstva, ljubezni in pijače, ni mogel najti v spominih ničesar, kar bi ga utešilo. Le tisto hrepenenje po vzorih, ki neprestano klije v mladih srcih in

gradove svitle zida si v oblake,
zelene trate stavi si v puščave,
povsod vesele lučice prižiga,

le to nejasno, hrepeneče čuvstvo, ki je vir sladkim nadam, le to je našel v teh spo-

¹ Pesmi Franceta Preširna. Izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar. V Ljubljani 1866, str. 132.

minih, ki ga še krepé v poznejših letih, da vzdihá:

Zato mladost! po tvoji temni zarji,
srce vzdih'valo bo mi, Bog te obvarji!¹

„Temna zarja mladosti!“ Lepše in značilnejše Prešeren v malo besedah ni mogel načrtati svoje mladosti!

In če se ozremo na Slomška? Drugačen mož, drugačno mišljenje! Z nežnim veseljem kot odrasel mož misli na svoja mlada leta, in najslajše mu je, če se more čisto povrniti v ono mišljenje in nedolžno čutenje, ki preveva otročjo dušo. V takih trenutkih so se mu rodile one preproste, ljubeznive pesmice, ki jih je naslovil „Pesmi veselih otrok“.

Ptičice že pojejo,
Stvarnika častijo,
me moliti kličejo
ino pet' učijo.²

Tako peva zjutraj in misli na angela varuha:

Po svetu angel hodi,
ne vidi ga oko.³

V nebesih sem doma;
nisem tega sveta;
nebes se veselim,
v nebesa prit' želim.⁴

S srčnim veseljem opazuje stvarstvo, katero mu je odprta knjiga, da iz nje čita božjo modrost in ljubezen:

Poglej na jasnem nebu
prelepe bukvice;
zapisane pismenke
so svitile zvezdice.
V teh božjih bukvah vidim
preljub očetov dom;
tud' steze lahko berem,
po katerih srečen bom.⁵

Kako milo peva, da

na zemlji miške najti ni,
ki bi ne 'mela mamice . . .⁶

pod nebom tudi tič'ke ni,
ki bi ne 'mela suknjice . . .⁷

¹ Tam 133.

² Ant. Mart. Slomškega zbrani spisi. Zbral, uredil in izdal Mih. Lendovšek. I. 6.

³ Tam 7.

⁴ Tam 8.

⁵ Tam 9.

⁶ Tam 13.

⁷ Tam 14.

červička na zemlji ni,
ki bi ne našel kapljice . . .

in vse to ga uči, da tudi zanj skrbi dobri Oče. Ko pa tako opazuje svet okoli sebe, gleda tudi v svojo lastno dušo:

Prav glasni zvonček čujem,
ki v persih mi zvoni;
pogosto premišljujem,
kar njegov glas veli.¹

To je „glasni zvonček dobre vesti“!

Res, da so te pesmice namenjene otrokom, a v njih se kaže vsa duša Slomškova, v nje je izlil vse svoje čutenje.

Vrhunec svoje lirike sta dosegla oba, i Prešeren i Slomšek, pri istem predmetu, namreč, ko opevata mater pri zibeli. Stritar pravi, da je ni pesmi, „ki bi tako globoko segala v srce, v kateri bi bil pesnik tako pokazal svojo umetnost, kakor predzadnja: „Nezakonska mati“. In tudi o Slomšku se lahko reče, da ima največ čiste lirike med njegovimi pesmimi „Mati pri zibeli“. Pa kolika razlika med obema pesnikoma!

Prešeren vidi nezakonsko mater, kateri pogled na otroka vzbuja bolešno zavest krivde in sramote:

Kaj pa je tebe treba bilo . . .

Oče so kleli, topli me,
mati nad mano jokali se,
moji se mene sram'vali so,
tuji za mano kazali so!²

Slomškova mati pa veselo in zadovoljno gleda svojega ljubčka. Ona vabi grlico, vabi „belo jagnjiče“, kliče angelce, „nebeške družje“, naj ji zibljejo dete, in mu obeta rožice.

„Prešeren je pevec disharmonije med idealom in življenjem v podobi nesrečne ljubezni.“³

In to ni moglo biti drugače. Popolnoma se je udal čutni ljubezni. Kakor hrepeni oko čolnarja po „vajni zvezdi, Dioskuri!“ tako hrepeni po „svitlih žarkih“ iz očij „drage deklice“.

Preslabe peti, bôje vam sloveče,
pojó Kranjic lepôto môje strune
in tvójo čast, nevsmiljena devica!

¹ Tam 16.

² Pesmi Fr. Preširna 73.

³ Stritar v življenjepisu 27, 28.

Pojó ljubezni môje vam nesreče,
kakóvi revež je, ki ga presune
z oči nebeških vržena puščica.¹

Zato pa postane „viharjev notranjih igrača“², vera v sêbe mu je vzeta“³, vse, kar mu je srce sladkega obetalo, „se v strup preobrača, življenje mu postane ječa“, „čas v nji rabelj hudi“, sreče dar mu je klofuta⁴ in v starosti se kesa, da si ni na mirnem očetnem domu ustanovil tihe družinske sreče na strani poštene zakonske žene, ki ima „zvestó srce in delavno ročico“.⁵

Kratke hipe mu je strast vir razkošnega veselja, a za tem sledi vedno stud in kes. Življenje mu je težka butara, bodeča trnjevka ga tepe.

Otrpnili so udje in sklêpi,
in okamnelo je srce preživo,
duha so vkrotili nadlog oklêpi.⁶

Slednjič pa jezno kljubujoč sovražni usodi, sklene, da

te leta, ki so meni še ostale,
cel dan iz pravd koval bom rumenjake,
zvečer s prijatli praznil bom bokale,
preganjal z vinom bom skrbí oblake.⁷

Tako je Prešernova poezija izraz njegove nesrečne notranjosti, podoba njegove razburkane, prevarjene duše. Prešeren je popolnoma liričen značaj, vsaka črta njegova je kos njegove pesniške duše. Slomšek pa nasprotno je harmoničen značaj, on ima v sebi ono sladkost, ki jo daje zavest zvestobe proti božji postavi, in on hoče, da bi taki bili tudi drugi. To sta oba jasno izrazila v vrsticah, ki stojé kot geslo na čelu njiju pesmim.

Prešernov značaj je bolj čuten in pasiven, Slomškov značaj pa vseskozi umski

in delaven. Prešernovo življenje se zliva vse v poezijo, Slomškov duh pa hrepeni po velikih orjaških delih in je tudi izvršuje. Prešeren se pač povzdiguje do navdušene domovinske ljubezni in do odločne slovanske samozavesti, ko peva, da „največ svetá otrokom sliši Slave“¹, a vendar tudi tu prevladuje otožnost:

Skeleče misli, da Slovenec mile
ne ljubi matere vanj upajoče,
da têbe zame vneti ni mogoče,
z bridkóstjo so srcé mi napolnile.²

Slomšek je pa mož dejanja, pogumen vladika, kateri ne vzdihuje in ne obupuje, ampak z vztrajnim delom premaguje najhujše težave. Živel je v politično razburkani dobi, in ko so l. 1848. valovi sovražnega gibanja se najvišje vzdigovali, skazal se je kot moža, ki na najtežavnejšem mestu brez strahu izpolnjuje svojo dolžnost kot knez in vladika. Ohranil je ljudstvu vero, jo okrepil in pogumno branil proti tujim in domačim nasprotnikom, in izvršil je veliko delo, da je združil spodnještajerske Slovence, jim vzgojil za vero in narodnost vneto duhovščino in nam tako ohranil нравno in narodno velik del našega naroda. Res, da je Prešeren večji od Slomška v liričnem izrazu notranjega čutila; zato je pa Slomšek doslej največji Slovenec kot govornik, kot vzgojitelj, kot politik in kot — svetnik!

Ko praznujemo stoletnico teh dveh Slovencev, ki ju je nebo ob istem času podarilo slovenskemu narodu, povzemimo iz njiju zgleda to, kar je res dobro, kar je res vzvišeno! Zlasti ko slavimo Prešerna, slavimo ga v njegovih dobrih lastnostih, slavimo ga zlasti kot pesnika „Krsta pri Savici, ki je peval,

da srečen je le ta, kdor z Bogomilo³,
up sreče unstran groba v prsih hrani!

¹ Uvod h „Krstu“.

² Poezije dr. Fr. Preš. 139. Ljubezen do domovine in do ženskega vzora se združujeta nejasno pri njem v neko skupno temno teženje po nečem vzvišenim in nedosežnim.

³ Tam 166.

¹ „Poezije doktorja Franceta Prešérna“ Kleinmayr in Bamberg 1900, Str. 125.

² Tam 159.

³ Tam 159.

⁴ Tam 162.

⁵ Tam 159.

⁶ Tam 164.

⁷ Tam 129.